

Л. С. Селіверстова,

д. е. н., доцент, професор кафедри фінансів,

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

І. П. Адаменко,

к. е. н., с. н. с. Науково-дослідного фінансового інституту,

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ¹

L. Seliverstova,

Ph. D., Professor of Department of Finance, Kyiv National Trade and Economic University, Kyiv

I. Adamenko,

Candidate of Economics, Senior Research coworker of Research Financial Institute,

Kyiv National Trade and Economic University, Kyiv

FINANCIAL POLICY IN THE CONDITIONS OF INSTITUTIONAL ECONOMY

Фінансова політика держави забезпечує високий рівень соціально-економічного розвитку та є ключовим елементом, складовою загальнодержавної економічної політики. Статтю присвячено аналізу тенденцій розвитку фінансової політики України в умовах інституційної економіки, виокремленню проблем, що впливають на рівень реалізації фінансової політики та визначенню пріоритетних завдань у подальшому її розвитку. У статті проаналізовано питому вагу державних видатків у валовому внутрішньому продукті країни; динаміку доходів та видатків Зведеного бюджету України та питому вагу державного та гарантованого боргу у валовому внутрішньому продукті України.

The state's financial policy provides a high level of socio-economic development and is a key element of the national economic policy. The article is devoted to the analysis of trends in the development of financial policy of Ukraine in the conditions of the institutional economy, the identification of problems that affect the level of implementation of financial policy and the definition of priority tasks in the future of its development. The article analyzes the share of government expenditures in the gross domestic product of the country; the dynamics of incomes and expenditures of the Consolidated Budget of Ukraine and the specific weight of the state and guaranteed debt in the gross domestic product of Ukraine.

Ключові слова: фінансова політика, інституційна економіка, бюджетна політика, валовий внутрішній продукт, видатки, доходи, державний борг, гарантований борг.

Key words: financial policy, institutional economy, fiscal policy, gross domestic product, expenditures, incomes, state debt, guaranteed debt.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток суспільних відносин потребує злагоджених дій усіх гілок влади всередині країни, гармонійного поєднання економічних механізмів та вдосконалення соціальних процесів, забезпечення їхнього ефективного функціонування з метою досягнення стратегічних цілей. На цьому шляху ключову роль відіграє фінансова політика держави, яка є втіленням інтересів населення, суб'єктів господарювання, інвесторів, органів влади усіх рівнів тощо.

Держава, формуючи та реалізуючи фінансову політику, концентрує увагу суб'єктів господарювання передусім на створенні фінансових ресурсів, їх ефективному розподілі та використанні. Здійснення фінансової політики держави спрямовується на забезпечення високого рівня соціально-економічного розвитку. Ця політика є ключовим елементом, складовою загальнодержавної економічної політики. У ній визначаються джерела наповнення фінансових ресурсів, напрями їх використання відповідно до пріоритетів розвитку економіки та формується систе-

ма ефективного управління фінансами для стимулювання за допомогою фінансових інструментів соціально-економічних процесів [1].

Досвід розвинутих країн показує, що ефективна фінансова політика є вагомим інструментом забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Проведення недостатньо обґрунтованих тактичних заходів і відсутність чіткої стратегії розвитку, відрив фінансової політики від фактичного стану справ у економіці та соціальній сфері свідчать про її неузгодженість із сучасними реаліями. Пошук найбільш дієвих інструментів та механізмів формування ефективної фінансової політики стає першочерговим викликом в умовах постійної мінливості зовнішнього середовища, що нині відбуваються у вітчизняній економіці.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження теоретичних і практичних аспектів фінансової політики знайшли своє відображення у працях таких

¹ Роботу виконано в межах фундаментальної науково-дослідної роботи (№ 645/20 "Архітектура фінансової системи як інструмент суспільного розвитку" 0117U000506).

Таблиця 1. Питома вага державних видатків у валовому внутрішньому продукті в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою у 2007–2016 роках, %

КРАЇНА	РОКИ									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Бельгія	48,4	48,2	50,3	54,1	53,3	54,4	55,8	55,6	55,1	53,9
Болгарія	33,7	37,4	36,9	39,5	36,7	34,1	34,7	37,6	42,1	40,2
Великобританія	42,9	42,8	46,6	49,6	48,8	46,9	46,8	45	43,9	43,2
Греція	45,1	47,1	50,8	54,1	52,5	54,2	55,3	62,1	50,7	55,3
Данія	49,8	49,6	50,5	56,8	57,1	56,8	58,3	56,5	56	55,7
Іспанія	38,3	38,9	41,1	45,8	45,6	45,8	48	45,1	44,5	43,3
Італія	47,6	46,8	47,8	51,2	49,9	49,1	50,8	51	51,2	50,5
Естонія	33,6	34,1	39,7	46,1	40,5	37,4	39,1	38,3	38	39,5
Латвія	36,2	34,1	37,3	43,7	44,8	39,1	37,2	37	37,5	37,2
Литва	34,3	35,3	38,1	44,9	42,3	42,5	36,1	35,6	34,8	35,1
Нідерланди	43	42,5	43,6	48,2	48,2	47	47,1	46,4	46,2	44,9
Німеччина	44,7	42,8	43,6	47,6	47,3	44,7	44,5	44,5	44,3	43,9
Норвегія	40,8	41,4	40,2	46,1	45	43,8	42,9	44	45,6	48,5
Польща	44,8	43,1	44,5	45,3	45,6	43,6	42,6	42,4	42,2	41,5
Румунія	35,2	38,2	38,8	40,9	39,6	39,1	37,1	35,2	34,3	35,5
Україна	17,98	19,24	19,74	20,86	18,12	19,25	19,77	19,44	20,35	24,21
Фінляндія	48,3	46,8	48,3	54,8	54,8	54,4	56,2	57,5	58,1	58,3
Швейцарія	32,2	31	31,2	33,1	32,9	32,9	33,3	34	33,7	33,6
Швеція	51,3	49,7	50,3	53,1	51,2	50,5	51,7	52,4	51,7	50,4

Джерело: побудовано за даними [9; 10].

вітчизняних вчених, як: О. Василюк, В. Гейць, І. Запатріна, І. Лютій [2], В. Федосов, І. Чугунов [3], С. Юрій та інші.

Не зважаючи на високі здобутки у дослідження вітчизняних та закордонних науковців, державна фінансова політика не може визначатися раз і назавжди, на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки вона повинна бути гнучкою та коригуватися у відповідь на зміни зовнішніх та внутрішніх факторів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою проведення дослідження є аналіз тенденцій розвитку фінансової політики України в умовах інституційної економіки та визначення пріоритетних напрямів її розвитку.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основною сучасного етапу розвитку економіки України є ефективна фінансова політика, яка безпосередньо впливає з моделі економічного розвитку держави. Сучасні моделі, які використовуються в країнах з трансформаційною та розвинутою економікою, є тим фундаментом, який визначає особливості їх економічної політики та розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів на макро- та мікрорівні.

Фінансова політика — динамічне явище. Як зазначив П. Юхименко, з позиції сучасних критеріїв аналізу, весь історичний процес її формування і зміни не можна подавати однозначно — як розвиток по висхідній або як розвиток циклічного характеру. Він має складніший характер, що викликано змінами цілей економічної політики, впливом зовнішніх умов і чинників, які загрожують зміною геополітичного становища України [4, с. 102].

Фінансова політика є особливою сферою діяльності, що спрямована на мобілізацію фінансових ресурсів, їх раціональний розподіл та використання для забезпечення сталого розвитку країни. Основними завданнями фінансової політики є пошук нових можливостей формування та ефективного розподілу фінансових ресурсів, організація регулювання й стимулювання економічних і соціальних процесів фінансовими методами, формування дієвого механізму фінансового управління.

Метою фінансової політики є забезпечення рівня оптимізації розподілу ВВП, який би сприяв зростанню економіки та покращенню добробуту громадян. Тобто ця політика в класичному розумінні завжди має чіткий вектор дій, а її реалізація — це компроміс між можливостями й потребами національної економіки.

Пріоритетними заходами державної фінансової політики, які реалізуються у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою є підвищення фіскальної ефективності податкової системи, удосконалення системи управління державними фінансами, підвищення дієвості механізму середньострокового бюджетного планування та прогнозування, зниження показників структурного дефіциту бюджету та державного боргу, оптимізація видаткової частини бюджету [5].

Сучасна фінансова політика — це сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо формування й ефективного використання фінансових ресурсів країни, які містять у собі ресурси її окремих регіонів, секторів економіки, підприємств і домогосподарств, для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку на основі використання відповідних фінансових і монетарних важелів та створення відповідного інституційного середовища, котрі сприяють реалізації цієї політики [6]. Лише за умови спрямованості фінансової політики на забезпечення умов для розвитку економіки та нарощування фінансових ресурсів країни, можливе задоволення зростаючих потреб соціальної сфери й державного управління, процвітання країни в майбутньому.

На сучасному етапі розвитку економічної системи, механізм формування виваженої та дієвої фінансової політики знаходиться в процесі інституційних перетворень, що обумовлено потребами вирішення основних питань соціально-економічного розвитку країни. Вітчизняній фінансовій політиці характерні структурні вдосконалення інституційної системи та адаптація до внутрішніх та зовнішніх тенденцій трансформаційного економічного середовища.

Основа фінансової політики становить бюджетна політика, яка пов'язана насамперед із формуванням та виконанням бюджетів усіх рівнів. Економічна нестабільність і спад виробництва негативно впливають на формування доходів та фінансування видатків бюджету [7].

Для визначення напрямку впливу державних видатків на економічне зростання в економічній теорії використовується закон Вагнера, який у сучасному трактуванні набуває такого змісту: зростання валового внутрішнього продукту супроводжується прискореним зростанням державних витрат [8, с. 6]. Отже, основним показником, який відображає значущість державних видатків як фактору економічного зростання, є частка відповідних видатків у ВВП. Той факт, що питома вага державних видатків у ВВП і їхня структура в різних країнах значно відрізняються, відбиває ступінь важливості виконання покладених на державу функцій. Питому вагу державних видатків у валовому внутрішньому продукті в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою наведено у таблиці 1.

Як видно із даних, наведених у таблиці 1, питома вага середнього показника державних видатків у ВВП країн європейського співтовариства коливається в межах від 31,0 (у 2008 році у Швейцарії) до 58,3% (у 2016 році у Фінляндії), що свідчить про високий рівень централізації державних видатків. Домінуючими тут є соціальні видатки, що є наслідком соціальної переорієнтації економічної системи країн з розвинутою та трансформаційною економікою.

За даними таблиці 1, питома вага видатків державного бюджету України у валовому внутрішньому продукті є найнижчою серед країн з трансформаційною та розвинутою економікою, отже структура державних видатків не справляє позитивного впливу на соціально-економічний розвиток України, оскільки спостерігається обернена залежність

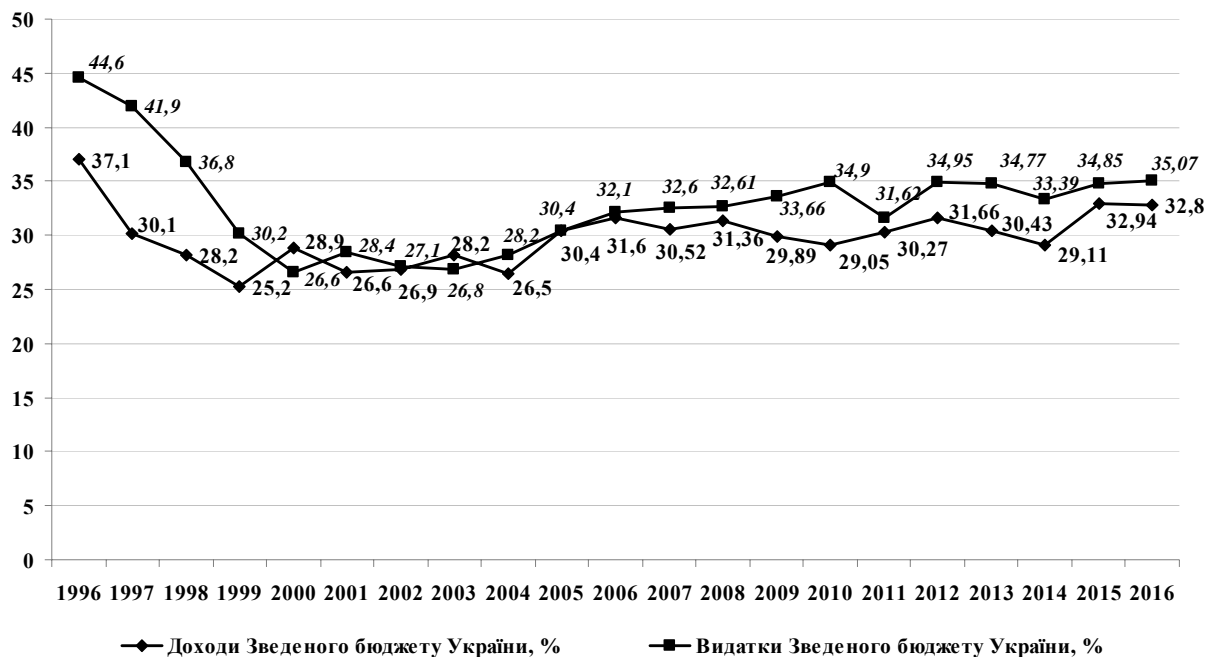

Рис. 1. Динаміка доходів та витрат Зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті у 1996–2016 роках, %

Джерело: розраховано за даними Міністерства фінансів України [10].

між макроекономічними показниками. Для України характерний негативний вплив нарощування державних витрат на динаміку економічного зростання: збільшення державних витрат на 1% супроводжується скороченням ВВП (при зростанні обсягу державних витратів на 1% відбувається зниження ВВП на 0,09%).

Проблема оптимізації рівня державних витратів є однією з основних для сучасної економічної теорії та практики, оскільки зміна обсягів і структури державних витратів спричиняє зміну сукупного попиту в економіці та істотно впливає на змістовні характеристики економічної системи (конкуренція, ефективність, ступінь впровадження ринкових механізмів та інші). Так, зростання витраткової частини державного бюджету України в цілому сприяє підвищенню економічної активності, оскільки є фінансовим джерелом її обслуговування, однак лише до певної міри. Економічно необґрунтовані високі обсяги державних витратів є занадто обтяжливими для економіки нашої країни.

Державний бюджет є важливим інструментом фінансового регулювання економіки, збалансованість та тривалість економічних циклів є необхідними передумовами для підтримки стійкого економічного зростання [11, с. 54].

Бюджетна політика, як зазначається в ст. 10 Господарського кодексу України, виступаючи частиною основних напрямів економічної політики, що визначаються державою, спрямовується на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у економіку, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державного боргу та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу [12].

На процес формування витраткової частини бюджету, яка є одним з основних елементів системи бюджетного регулювання, впливає дохідна частина бюджету та показник дефіциту (профіциту) бюджету. Завданнями держави в умовах економічного спаду є не тільки підтримка державних витратів на постійному рівні, а по можливості їх збільшення. Основне призначення системи державних доходів — створення надійної фінансової бази для забезпечення фінансової діяльності держави.

Динаміку доходів та витратів зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті за період 1996–2016 років наведено на рисунку 1.

Складним та важливим завданням формування ефективної фінансової політики є забезпечення принципу збалансованості бюджету, згідно з яким повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень до бюджету на відповідний бюджетний період. Дані

рисунка 1 свідчать про необхідність структурних заходів щодо оптимізації складу витратів бюджету, оскільки наведена динаміка показників показує незбалансованість дохідної та витраткової частин бюджету.

Оскільки в Україні протягом 1996–2016 років витрати бюджету переважно перевищують доходи, то, як наслідок, зростає питома вага державного та гарантованого державного боргу у валовому внутрішньому продукті (табл. 2).

Ефективність бюджетного процесу впливає на успішність реалізації управлінських функцій держави. Одним із важливих завдань посилення якості рівня використання бюджетних ресурсів держави, підвищення ефективності, є реалізація заходів щодо зміни пріоритетів фінансування, а саме: оптимізація витратків на утримання органів державної влади й управління, раціоналізація витратків на соціальну сферу та використання бюджетних коштів на реалізацію інфраструктурних проєктів, наукоємних розробок. Рівень бюджетних витратків на державне управління має відповідати якості надання державних послуг суспільству, що забезпечить високий рівень соціального захисту та достатній рівень добробуту населення.

Як закономірність можна відзначити зростання обсягів боргу у періоди криз і його скорочення у періоди стабільності. Так, найбільший приріст відзначено 2009 р. (58,9%), 2014 р. (36%) та 2015 р. (22,45%). Загалом, у динаміці гарантованого державного боргу можна виділити такі періоди: період істотного зростання — 2009 рік; період посткризового уповільнення приросту — 2011–2013 роки; період нової економічної кризи — 2014–2016 роки.

Отже, державний та державний гарантований борг України за період 2007–2016 роки мають стійку тенденцію до зростання. Роками найбільш інтенсивного боргового зростання можна назвати 2009 та 2014–2015 роки, які характеризуються наслідками загострення економічної нестабільності країни внаслідок високих валютних ризиків запозичень та значного боргового навантаження на бюджет.

Проблема наповнення дохідної частини державного бюджету України на сьогодні є однією з найбільш гострих економічних проблем в Україні. На підставі аналізу можна зробити висновок, що на сьогодні сукупний вплив факторів на формування доходів державного бюджету України є негативним. Можна виділити низку проблем, пов'язаних з факторами, що впливають на формування бюджету, а отже, і на фінансову політику в Україні: стрімке зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі товарами, погіршення фінансового вітчизняних суб'єктів господарювання, щорічне скорочення обсягів ВВП, зростання зовнішнього боргу, неефективність чинної податкової системи.

Однією з головних проблем реалізації фінансової політики є незабезпечення високої ефективності використання бюджетних коштів з метою досягнення кращих показників соціально-економічного розвитку. Недосконалий бюджетний механізм негативно впливає на фінансову політику, а отже, стримує економічну політику держави загалом. Розв'язання цієї проблеми вбачається у визначенні чітких пріоритетів розвитку економіки, соціальної сфери та посиленні відповідальності розпорядників коштів за їх цільове та ефективне використання.

Держава як основний суб'єкт фінансової політики повинна рішучіше застосовувати фінансові методи планування, управління, контролю, а також фінансові важелі нормативів, санкцій, стимулів із метою забезпечення фінансової стабільності та підвищення рівня життя населення [1, с. 26].

ВИСНОВКИ

Фінансова політика нинішнього інституціонального етапу розвитку розроблена на основі вимог фінансової стратегії та з урахуванням сформованих економічних умов. Вона передбачає подолання кризового стану, в якому знаходяться сьогодні фінанси. Свідченням кризи в галузі фінансів виступає величезний дефіцит державного бюджету; зростання внутрішнього і, особливо, зовнішнього державного боргу; наявність великої кількості збиткових і малорентабельних підприємств. Кризові явища проявляються як у сфері державних фінансів, так і в сфері фінансів суб'єктів господарювання.

Головними проблемами фінансової політики є проблеми забезпечення динаміки зростання, конкурентоспроможності економіки України, утвердження оновленої моделі фінансового розвитку. Саме такий підхід дозволить Україні зберегти і найефективніше використовувати наявний науково-технічний потенціал для здійснення структурних змін та зайняти належне місце у світовому просторі.

Для вирішення наведених проблем необхідно здійснити конкретні дії довгострокового і поточного характеру, які стабілізуватимуть економіку країни, стимулюватимуть виробництво і сприятимуть його розширенню, призведуть до зниження податкового тиску і забезпечать ефективний економічний розвиток, що сприятиме високому рівню соціального захисту та забезпеченню рівня добробуту населення.

Література:

1. Радіонов Ю.Д. Фінансова політика та проблеми ефективності її реалізації в Україні. Наукові праці НАДФІ. — 2014. — № 4 (69). — С. 20—26.
2. Лютій І.О. Концептуальні засади та суперечності реалізації фінансової політики держави // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Сер. "Економіка". — 2005. — Вип. 79. — С.4—6. URL: http://papers.univ.kiev.ua/1/ekonomika/articles/lyutyu-o-basic-ways-andcontradictions-of-implementation-of-state-financial-p_14722.pdf
3. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку / За ред. І.Я. Чугунова. — К.: ДННУ АФУ. — 2009. — 848 с.
4. Юхименко П.І. Сучасні тенденції і стратегія фінансової політики України. Фінанси України. — 2005. — № 10. — С. 101—110.
5. Гатауліна Е.І. Державна фінансова політика у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/derzhavna-finansova-politika-ukrayinah-z-rozvinutoyu-ta-transformatsiynoyu-ekonomikoyu>
6. Малишко В.В., Пучко А.О. Фінансова політика України на сучасному етапі Траектория науки // Международный электронный научный журнал. — 2017. — Т. 3. — № 1. URL: www.pathofscience.org
7. Сіташ Т.Д. Фінансова політика держави: прагматика та проблематика // Академічний огляд. — 2015. — № 1 (42). — С. 29—34. URL: <http://duep.edu/uploads/vidavnistvo14-15/11789.pdf>

Таблиця 2. Питома вага державного та гарантованого державного боргу у валовому внутрішньому продукті у 2007—2016 роках, %

Рік	Державний борг	Державний внутрішній борг	Державний зовнішній борг	Гарантований державний борг	Гарантований державний внутрішній борг	Гарантований державний зовнішній борг	Всього
2007	9,9	2,5	7,4	2,4	0,1	2,3	12,3
2008	13,8	4,7	9,1	6,2	0,2	6	20
2009	11,9	10	1,9	9,8	1,5	8,3	21,7
2010	29,9	13,1	16,8	10,1	1,3	8,8	40
2011	27,4	12,4	15	8,9	0,9	8	36,3
2012	28,3	13,5	14,8	8,2	7,1	1,1	36,5
2013	33,1	17,7	15,4	7,2	1,9	5,3	40,3
2014	60,4	29,4	31	9,8	1,8	8	70,2
2015	67,4	25,7	41,7	12	1,1	10,9	79,4
2016	69,2	28,1	41,1	11,7	0,8	10,9	80,9
2007-2016	35,13	15,71	19,42	8,63	1,67	6,96	43,76

Джерело: складено на основі даних Міністерства фінансів України [13].

8. Біль Д. Закон Вагнера: до останньої версії статті Адольфа Вагнера, опублікованої 1911 р., та її переклад // Журнал Європейської економіки. — 2003. — Т. 3 (1). — С. 5—15.

9. Європейський комітет статистики: офіційний сайт. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat>

10. Державний комітет статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

11. Селіверстова Л.С. Фінанси корпорацій: монографія. — К.: КНТЕУ, 2013. — 320 с.

12. Господарський кодекс України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

13. Державний та гарантований державою борг [Електронний ресурс]. URL: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/statistichni-materiali-schodo-derzhavnogo-tagarantovanogo-derzhavoyu-borgu-ukraini>

References:

1. Radionov, Yu.D. (2014), "Financial policy and problems of the effectiveness of its implementation in Ukraine", *Naukovi pratsi NDFI*, vol. 4 (69), pp. 20—26.
2. Liutyj, I.O. (2005), "Conceptual principles and contradictions in the implementation of the state's financial policy", *Visnyk Kyivs'koho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya "Ekonomika"*, vol. 79, pp. 4—6.
3. Chuhunov, I.Ya. (2009), *Finansy Ukrainy: instytutsijni peretvorennia ta napriamy rozvytku* [Finance of Ukraine: institutional transformations and directions of development], DNNU AFU, Kyiv, Ukraine.
4. Yukhymenko, P.I. (2005), "Current trends and strategy of Ukraine's financial policy", *Finansy Ukrainy*, vol. 10, pp. 101—110.
5. Hataullina, E.I. (2015), "Public finance policy in developed and transformational economies", available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/derzhavna-finansova-politika-ukrayinah-z-rozvinutoyu-ta-transformatsiynoyu-ekonomikoyu> (Accessed 09 Dec 2017).
6. Malysko, V.V. and Puchko, A.O. (2017), "The financial policy of Ukraine at the present stage", *Traektoriya nauky*, vol. 3, no. 1, available at: www.pathofscience.org (Accessed 09 Dec 2017).
7. Sitash, T.D. (2015), "Financial policy of the state: pragmatics and problems", *Akademichnyj ohliad*, vol. 1 (42), pp. 29—34.
8. Bil', D. (2003), "Wagner's Law: to the latest version of Adolf Wagner's article, published in 1911, and its translation", *Zhurnal Yevropejs'koi ekonomiky*, vol. 3 (1), pp. 5—15.
9. Eurostat (2017), available at: <http://ec.europa.eu/eurostat> (Accessed 09 Dec 2017).
10. State Statistics Service of Ukraine (2017), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 09 Dec 2017).
11. Seliverstova, L.S. (2013), *Finansy korporatsij* [Finance of corporations], KNTEU, Kyiv, Ukraine.
12. Verkhovna Rada of Ukraine (2013), "The Commercial Code of Ukraine", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 09 Dec 2017).
13. Ministry of Finance of Ukraine (2017), "State and State-guaranteed debt", available at: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/statistichni-materiali-schodo-derzhavnogo-tagarantovanogo-derzhavoyu-borgu-ukraini> (Accessed 09 Dec 2017).

Стаття надійшла до редакції 19.12.2017 р.